

de cornellà
a caracas.
l'arquebisbe
coll i prat
(1754-1822)

per
JOSEP M. MARQUÈS

La recentment iniciada «Historia General de la Iglesia en América Latina» (1) valora elogiosament l'actuació de Narcís Coll i Prat, nadiu de Cornellà del Terri, que de 1810 a 1816 regí l'arxidiòcesi de Caracas.

Un judici positiu així no manca de significació. En reacció contra els estudis elaborats a Espanya a la primera meitat del s. XX, que solen orientar-se a combatre la «llegenda negra» i a exaltar l'obra civilitzadora d'Espanya a Amèrica, els historiadors autòctons d'Amèrica Llatina manifesten habitualment una viva sensibilitat envers les tares de la colonització. Coll no deixà de ser un colonitzador, amb l'aggravant d'haver-ho estat a la darrera hora, quan Venezuela emprenia decididament, entre sang i sofriment, el dur camí vers la independència.

Manca encara una biografia crítica de l'arquebisbe català de Caracas (2). Més encara, a la seva comarca natal és pràcticament desconegut. El fet d'haver-ne estat allunyat durant la seva vida pública i el relatiu fracàs que pesà sobre ell els darrers anys de la seva existència havien de fomentar l'oblit en què caigué per part dels seus coterranis. El nostre escrit pretén acostar-lo una mica al present d'ací i ara. No és possible encara fer llum sobre els punts foscos de la vida de Coll i Prat que abunden sobretot en l'època anterior a la seva consagració episcopal.

ESTUDIS A GIRONA I CERVERA

Neix Narcís Coll i Prat de família pagesa, resident a Cornellà del Terri, al veïnat d'Ermadàs, el 26 de novembre de 1754, i és batejat l'endemà (3). Segons declarà al procés consistorial don Miguel Olván, el pare, Isidre Coll, era natural de Santa Pau, i la mare, Teresa Prat, de Mieres (4). Una família pagesa on els dos cònjuges

- (1) **Historia general de la Iglesia en América Latina. VII. Colombia y Venezuela**, Salamanca (Sígueme) 1981, pp. 174 i 281-292. «Le tocó a Coll y Prat administrar la grey en el período muy difícil y muy ambiguo del paso de la monarquía española a la independencia; pero en su loor hay que reconocer que siempre estuvo a la altura de su cometido y supo enfrentarse dignamente a todas las vicisitudes de aquellos tiempos».
- (2) Així opina P. de LETURIA, **Relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamérica, 1493-1835**, t. III, Roma-Caracas, 1960, p. 178. Ací mateix, pp. 184-197, s'edita el memorial de Coll al nunci Giustiniani on l'arquebisbe justifica la seva conducta.
- (3) Arxiu parroquial de Cornellà del Terri. L. II de baptismes, f. 145.
- (4) Arxiu Vaticà. S. C. Consistorial. **Processus** 208, ff. 126-135.

**CANONICÆ ASSERTIONES,
CUM HISTORICA IPSARUM SYNOPSIS,
DE DECIMIS,
DE PRIMITIIS,
DE OBLATIONIBUS.**

QUAS, IN MAXIMO PONTIFICIÆ, AC REGIÆ Cervariensis Academiæ Theatro (DEO, Deique Immaculata Matre, ipsius Academiæ totiusque Hispaniæ Patrona potentissima benejuvantibus) propugnabit NARCISUS COLL, ET PRAT ex oppido Corniliano Gerundensi, Juris Civilis Doctor, & Canonici Alumnus:

PATRONO

DON RAYMUNDO TEXIDOR, ET DE LLAURADOR Sac. Can. Doct. & Reg. Prim. Proff. V. Non. Mai. an. Dom. MDCCLXXXII. hora IV. pomerid. In Generali autem Jurisprudentiæ, studentium argumentis responsum se sistet hora VIII. ante meridiem.

CERVARIÆ Læctatorum: Typis Academicis.

havien abandonat la casa natal és molt probablement una família de masovers, i, per tant, d'escassos recursos econòmics.

El futur arquebisbe començà els seus estudis a Girona el 1765. Des d'aquesta data deia conèixer-lo el citat procés consistorial, D. Gaietà Rubín de Celis, familiar que havia estat del bisbe Palmero, i posteriorment canonge de Girona i fiscal del tribunal de la Inquisició a Madrid, que fou company d'estudis de Coll a Girona i Cervera.

Si aquesta declaració fos precisa, podria deixar entreveure una vinculació molt primerenca de Narcís Coll amb el bisbe Palmero (1756-1774). Només si el seminarista de Cornellà del Terri passà al servei del bisbe s'explicaria que fos conegut del familiar d'aquest. Ens cal deixar com a hipòtesi aquesta dada. En canvi és cert que Coll rebé la influència del Seminari que per aquells dies Palmero estava reorganitzant. Expulsats els jesuïtes el 1768, Palmero liquidà el seminari escleròtic que vegetava des de temps enrera a l'edifici que avui és Palau de Justícia de Girona, instal·là el 1770, la institució a l'edifici de Sant Martí Sacosta, que aquells religiosos havien deixat lliure, en renovà el reglament i hi destinà professors capacitats. La designació de rector, amb tot, es féu esperar fins el 1776. Des-

afortunadament per a nosaltres, els llibres de qualificacions escolars no s'obriren fins el 1784; els possibles èxits acadèmics de Coll ens són desconeguts. Que un minyó de família pobre pogués matricular-se a Cervera fa creure que els resultats dels seus estudis foren esperançadors per als seus protectors. El seminari naixent gaudiria de la vigoria pròpia de les institucions joves i traspassaria als seus alumnes la tradició de cultura sacerdotal pròpia de la clerecia de Girona; la dels Bastero, Reixach, Ifern, Ullastra i d'altres. De fet, Coll acredità a Cervera un bon domini del llatí i un coneixement ample dels autors clàssics i dels Pares de l'Església.

LA TESI EN DRET CANÒNIC

Després de conseguir a la universitat de Cervera el doctorat en Dret Civil, el dia 3 de maig de 1782 defensà la tesi sobre els delmes i primícies que havia de permetre-li d'obtenir la llicenciatura en dret canònic (5). El seu prelat, el culte Tomás de Lorenzana, li sufragà l'edició de l'estudi que havia elaborat sota la direcció del professor Ramon Teixidor i de Llaurador (6). No es tractava d'un luxe inoperant; als tribunals diocesans les causes sobre delmes sovintejaven i la tesi aplegava normes i jurisprudència que s'havia d'invocar en sentenciar-les.

El gust erudit propi dels il·lustrats de Cervera es posa de manifest en aquesta tesi, un bon terç de la qual és dedicat a exposar la història dels delmes eclesiàstics. Encara que Coll i Prat treballava amb eines imperfectes, elaborà una exposició força informada, on s'hi comenten els textos més antics de Tertul·lià i Cebrià; s'analitzen els escrits de Jeroni, Agustí, Ambròs i el Crisòstom i es recopilen les abundants disposicions de l'època carolíngia.

En l'explicació del dret vigent sobre delmes, primícies i oblacions dels fidels a les esglésies, no oblidà Coll les Constitucions de Catalunya ni els seus comentaristes més destacats, com Cortiada o Marquilles. Es manifesta —com s'escau— addicte a la monarquia borbònica i aprova els privilegis aconseguits per aquesta prop

(5) Els títols acadèmics de Coll són de doctor en Lleis i llicenciat en Cànon.

(6) *Canonicae assertiones cum historica ipsarum synopsis; de decimis, de primitiis, de oblationibus. Quas in maximo pontificiæ ac regiæ Cervariensis Academiæ () propugnabit Narcisus Coll et Prat ex oppido Corniliano Gerundensi, Juris Civilis Doctor, et Canonici Alumnus; patrono Don Raymundo Teixidor et Llaurador, Sac. Can. Doct. et Reg. Prim. Proff. V non. Mai an. Dom. MDCCLXXXII hora IV Pomerid., Cervera, 1782, 148 pp. N'hi ha un exemplar al Seminari diocesà de Girona.*

de la Santa Seu, però implícitament assumeix que el sistema polític inaugurat per Felip V no ha d'eliminar, com no ha eliminat, les tradicions jurídiques catalanes.

El tema que estudiava havia de donar peu a aquesta persuasió. A Catalunya els delmes des del s. X havien anat a parar en bona part en mans de laics i així havien arribat a gaudir d'un estatut divers dels delmes dels altres regnes de la corona i concretament de Castella, on els reis en prenién un terç (**tercias reales**). Coll es serveix dels documents publicats en apèndix a la **Marca Hispànica** per a donar compte de la laïcització dels delmes a Catalunya i adverteix encara els seus lectors del règim especial vigent en aquesta matèria a la diòcesi de Girona, on excepcionalment el bisbe tenia atribuïts drets feudals sobre els mateixos delmes i podia percebre terços i forscapis en casos de transmissió de domini per venda, donació o testament.

LA CARRERA ECLESIASTICA

El prestigi adquirit per Coll i Prat a Cervera li permeté de tenir càtedra a la mateixa universitat com a substitut (7). Des del 1783 fou també soci de l'Acadèmia de Jurisprudència teòrico-pràctica de Barcelona. També provà fortuna a Tarragona, on participà en unes oposicions. Però era a la seva ciutat de Girona on havia d'arrelar; el 6 de març de 1784 s'hi ordenava de prevere.

Els seus estudis jurídics l'habilitaven per a càrrecs de govern a la cúria eclesiàstica. Continuava regint el bisbat el seu protector, Lorenzana. Ell degué oferir-li progressivament els que anà acumulant. Detall significatiu en un futur bisbe, no arribà a exercir cura d'ànimes. Fou revisor del Sant Ofici, inquisidor ordinari de la Inquisició de Barcelona, jutge sots-delegat d'impremtes, i, des de 1788, jutge de Testaments i Causes Pies (8). De 1792 a 1795 apareix com a vicari general del bisbat, tot i que la majoria dels assumptes propis d'aquest càrrec els despatxés un collega seu investit de la mateixa dignitat, José Pérez de Tobía.

L'interès cultural de Coll i Prat el portà a inscriure's a l'Acadèmia dels Desconfiats de Barcelona. En fou membre des del 22 de juny de 1796 (9). Sembla que el 1806 hi hauria llegit un estudi sobre **Cuáles fueron los caracteres de los**

catalanes al tiempo de nuestros condes (10). Aquest estudi ha estat atribuït també a Ignasi Torres Amat (11), però la recensió que hem fet de la tesi de llicenciatura de Coll i Prat permet de constatar que no estava dejú de matèries històriques i que li interessaven especialment les que es referien al passat de la pàtria catalana.

Com a títols eclesiàstics, hem pogut determinar a l'Arxiu Diocesà de Girona que Coll obtingué, el 1788, el benefici tercer de Sant Tomàs a la Seu de Girona, que era de patronat reial. El 1792 passava a gaudir el dels sants Iu i Honorat de la mateixa església. Essent de disposició episcopal, la seva atribució testimonia de l'apreci del prelat Lorenzana pel seu curial. Quan esdevingué canonge? El 1807 tenia la dignitat de cabiscol, però ni el 1804 ni el 1806 no havia assistit als capítols pasquals, on la seva presència era obligatòria en el cas d'haver posseït una canongia.

ARQUEBISBE DE CARACAS

Caracas havia estat governada per bisbes d'origen peninsular. Fins el 1799 no tingué un prelat originari de l'altra banda de l'Atlàntic. La categoria arquebisbal de la seu era encara més recent; datava de 1804. Coll i Prat formà part d'una fornada de bisbes catalans enviats a Amèrica del Sud. Val a dir que la mitra de Caracas havia estat oferta al canonge Muntaner de Palma (12), que possiblement la renuncià després d'informar-se de les dificultats que podia trobar-hi. Coll i Prat acceptà de succeir un crioll en un món en ebullició.

Presentat pel rei el juny de 1807, se li féu el procés consistorial a la nunciatura de Madrid pel setembre i octubre del mateix any. Però la consagració episcopal no tingué lloc fins al juny de 1810 a Canàries, camí d'Amèrica. La van retardar l'agitació política de Madrid a finals de 1807 i la posterior guerra contra Napoleó. ¿Va ocupar entretant l'arquebisbe electe càrrecs a alguna junta de defensa, com algú ha suposat? (13). No certament a Girona, ni a la Junta Superior del Principat (14).

(10) F. OLIVER BRACHFELD, Monseñor Narciso Coll y Prat, académico de Buenas Letras, a **Boletín de la Academia Nacional de la Historia** (Caracas), 155 (1956), pp. 259-271.

(11) **Boletín de la Real Academia de Buenas Letras**, cit., 9 (1921), p. 179.

(12) J. M. CUENCA TORIBIO, **Sociología de una élite de poder de España e Hispanoamérica contemporáneas: la jerarquía eclesiástica (1789 - 1965)**, Córdoba, 1976, p. 30.

(13) R. VARGAS UGARTE, **El episcopado en los tiempos de la emancipación sudamericana (1809-1830)**, Buenos Aires, 1932, p. 150.

(14) DESDEVISES DU DEZERT, a **Revue Hispanique**, 22 (1910), pp. 85 i 151-152.

(7) Federico VILA, CMF, **Reseña histórica de la Universidad de Cervera**, Barcelona (Lib. Católica), 1923, p. 382.

(8) Dades procedents del procés de promoció a l'episcopat. Algunes poden confirmar-se a l'Arxiu Diocesà de Girona.

(9) **Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona**, 25 (1953) p. 507. Vegeu també **Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona**, 8 (1901), p. 19.

En arribar a la Guayra, Coll trobà constituïda la **Junta Suprema Conservadora de los Derechos de Fernando VII**, que havia destituït el capità general Emparán i evolucionava progressivament cap a l'emancipació de Venezuela. Amb tota franquesa, Coll judicà que la gestió del capità general, plena de desencerts, havia allunyat la colònia de la metròpoli (15). Lògicament, la Junta, animada de propòsits independentistes, havia de desconfiar de l'autoritat religiosa tot just arribada d'Espanya. Li exigí manifestacions d'obediència i l'obligà a remetre a la península el vicari general i els altres familiars que Coll havia dut amb ell; un arquebisbe isolat tenia probabilitats de ser més dúctil.

NAVEGACIÓ TEMPESTUOSA

El 1811 es reuní el Congrés General que elaborà la declaració d'independència de Venezuela. La legitimació que l'arquebisbe pogués donar al moviment emancipador tenia importància de cara a la clerecia i al poble. Coll es prestà a recolzar amb la seva autoritat el nou poder. Declarà rotundament que l'Església no havia de preferir de cap manera el règim monàrquic al republicà que ara s'instaurava. Exhortà al govern a practicar una política de «beneficència, tranquil·litat i seguretat pública». Pel que es referia a la posició de l'Església en el nou règim, el prelat exigí que l'estatut que es pensava donar al catolicisme com a religió oficial inclogués explícitament el refús de la llibertat de cultes i de propaganda, i que es preparessin negociacions amb Roma a fi que el nou estat pogués heretar els privilegis de patronat dels reis d'Espanya.

Mentre altres bisbes procedents de la metròpoli abandonaren les seves seus episcopals en veure que s'iniciava la revolució, Coll i Prat considerà de primordial importància el servei a la seva diòcesi, i a més de continuar regint l'arquebisbat, s'adhé a la declaració d'independència. El 14 de juliol del 1811 jurava la Constitució recentment promulgada, declarant que «si Venezuela se gloria de haber entrado en el rango de las naciones, bien puede mi Iglesia venezolana gloriarse de tomar el suyo entre las Iglesias católicas nacionales» (16).

La conducta de l'arquebisbe respongué força al principi a l'esperit d'aquesta declaració. A diferència d'altres eclesiàstics, que retreien insistentment a la nova Constitució haver eliminat el fur privilegiat dels clergues, Coll es limità a

recordar les disposicions canòniques sobre la matèria una vegada, com per salvar els principis. Només plantà cara al govern quan algunes autoritats civils perifèriques, imitant els procediments iniciats a França amb la Constitució Civil de la Clerecia provaren de nomenar bisbes i governadors eclesiàstics; això hauria conduït al naixement d'un cisma. Les gestions de l'arquebisbe prop del Congrés foren ben acollides i es reconegué aviat el dret de l'Església a donar-se responsables diocesans d'acord amb la seva normativa.

Aviat, però, arribà prop de Caracas la reacció reialista, i, amb ella, la tragèdia de la guerra. Coll i Prat podia témer que les seves exhortacions als emancipadors a salvar vides humanes eren susceptibles d'interpretar-se com a gestos favorables a la reacció. Afortunadament no fou així. La desconfiança dels pares de la nova pàtria havia de néixer d'un incident aparentment més fútil. Pel març de 1812 tingué lloc un terratrèmol catastròfic, que afectà seriosament les forces militars independentistes. Per altra banda, el fet servia d'argument propagandístic als reialistes, que el presentaven com a càstig diví per la desobediència al legítim sobirà. Per contrarestar aquesta campanya, protagonitzada com pot intuir-se per sectors de la clerecia, el govern demanà al prelat una pastoral on afirmés que el terratrèmol no constituïa un senyal especial de protecció del cel a un dels dos bàndols. L'arquebisbe deixà passar mesos sense compondre l'escrit; i quan l'envià, decepcionà als que l'havien encarregat. ¿Es decantava cap als reialistes? ¿O bé volgué mantenir el dret a continuar un cert estil de sermons, basant-se en el fet que «atribuir a los pecados de los hombres y a sus faltas cotidianas los golpes de la adversidad es y ha sido cosa corriente en la predicación»? (17) Naturalment, la pastoral no arribà a veure la llum pública.

El poder d'Espanya fou restablert a Caracas pel juliol de 1812. L'actuació de Coll enfront del general Boves, que havia amenaçat practicar matances massives a la capital, recordà la de Sant Lleó intercedint per Roma davant d'Àtila. L'arquebisbe canviava de bandera; sense il·lusió però sense massa tristesa. Felicità certes poblacions que escolliren més o menys lliurement el retorn a la corona de Ferran VII; continuà posant en relleu els desastres de la guerra, fos quin fos el bàndol que se'n beneficiava, i, privadament, judicà amb severitat el règim del reialista Monteverde per la seva organització viciosa i la seva manca de destresa en el govern (18). En aquests moments, l'agent reialista de la ciutat

(15) Carta de Coll al Secretari d'Estat i del Despatx, 25 agost 1812; Sevilla, Archivo de Indias, est. 133, caj. 2, leg. 16(2).

(16) **Historia general**, cit., p. 283.

(17) R. VARGAS, **El episcopado**, cit., p. 156.

(18) LETURIA, **Relaciones**, cit., p. 76.

de Caracas a Cadis lloava davant el rei la conducta del nostre prelat (19).

Quan Bolívar, pel juny de 1813, ocupava de nou en nom de la independència la diòcesi de Coll i Prat, era impossible de pensar en un retorn a l'estat de coses dels anys 1810-1811. L'arquebisbe no havia manifestat el patriotisme que convenia al cap de l'església del país; Bolívar li ho féu saber de moltes maneres, sempre agres. Coll, per la seva part, trobava que el règim democràtic que havia viscut a la seva arribada al país havia estat substituït per un govern dictatorial i que les necessitats de la guerra absorbien totalment l'atenció del poder públic. Bolívar optà per manejar l'arquebisbe a favor seu sense comprometre's; mai no li escrigué personalment, i li demanà l'organització d'actes de culte que conferien honorabilitat al seu Estat. I Coll decidí continuar la seva tasca episcopal i la visita a les parròquies de la seva responsabilitat; de cara al govern es centrà a salvar eclesiàstics i seglars del patíbul i a aconseguir passaports per als sentenciats.

Per quarta vegada, el juliol de 1814, Caracas i el seu arquebisbe coneixien un nou amo, ara en la persona del realista Boves. Segons Coll, «venia per a la pacificació, però consumà la ruïna de la província». Enfront de la repressió ferotge, Coll procurà impedir que l'autoritat civil designés persones per a càrrecs eclesiàstics i s'aplicà a mitigar la crueltat de la repressió; en paraules seves, s'aplicà a «mantenir la puresa de la fe, la integritat de la moral i les vides de tants vassalls del rei». Segurament hauria pogut continuar indefinidament a Caracas, però quan arribà de la península el general Morillo, que havia de dirigir el reforçament de la presència espanyola a Nueva Granada, aquest informà desfavorablement de la conducta anterior de l'arquebisbe.

Cridat a Madrid a donar comptes, embarcà a La Guaira el març de 1816. En arribar a destí, intentà de justificar-se amb amplis informes que adreçà a la Secretaria del Despatx (20). No fou fins el 13 d'abril de 1821 que Ferran VII l'autoritzà a tornar a Caracas. El permís arribava massa tard; la decisiva batalla de Carabobo d'aquest mateix any anorrea les esperances espanyoles de tornar a Venèçuela, i de Coll i Prat de

recuperar la seva arxidiòcesi. A les vigílies de la seva mort se'l nomenà —el 19 d'abril de 1822— per a la seu castellana de Palència. No pogué arribar a prendre'n possessió; el dia 23 següent moria.

JUDICI HISTÒRIC

Coll i Prat fou sempre partidari de la perduració dels privilegis que l'Església havia posseït en l'Antic Règim. Mai no va proposar-se d'obrir camins de futur. Com a home d'Església volia atendre els fidels amb els mitjans habituals, desenvolupar el seu Seminari, fomentar les missions populars i mantenir la moral pública. Constatant que, a causa de la guerra, la clerecia era perseguida per simples sospites, més o menys fonamentades, que el Seminari se li buidava a causa de l'allistament dels alumnes, que s'esdevenien assassinats de missioners (21) i que la guerra trasbalsava la moral pública, cercà mitjans per paliar aquests mals. Els bolívarians el trobaren antipatriota i la cort de Ferran VII l'acusà de condescendència amb la rebellió independentista. Avui, sobre la base del coneixement de les gestions que dugué a terme i els documents amb què les justificà, podria judicar-se que es comportà amb excessiu oportunisme. Es diu que, quan Ferran VII li recriminà la seva benvolença pels patriotes venèçolans, Coll hauria respost que ell no va anar a Caracas com a capità general, sinó com a arquebisbe. Qui sap si la frase, tot i ser històricament incerta, no reflecteix prou bé els mòbils d'un eclesiàstic que, obligat a canviar d'amo quatre vegades, no podia deixar de preocupar-se d'estar bé amb els governants de torn (22). L'Església ha d'agrair-li l'esforç que féu per a impedir que sorgissin grups cismàtics al seu bisbat, i Venèçuela li ha apreciat les gestions humanitàries dutes a terme en els períodes de guerra. Per això l'Ajuntament de Caracas va acordar de col·locar el seu retrat al saló de sessions municipal.

(19) Ulpiano de la Carrera, Cádiz, 8 juliol 1813; Sevilla Archivo de Indias, Est. 133, caj. 1, leg. 6 (37).

(20) N. COLL y PRAT, *Memoriales sobre la Independencia de Venezuela*, ed. Manuel Pérez Villa (Biblioteca de la Academia Nacional de la Historia, 23), Caracas, 1960, 403 pp.

(21) Informa sobre aquests fets, *Historia general*, cit., pp. 612-613.

(22) Molt més dur és el judici del català J. SURIA, *Iglesia y Estado, (1810-1821)*, Caracas, 1967, p. 4; Coll i Prat s'hauria cregut obligat «a la oficiosidad rayana en el servilismo, de rogar que no ignorase la autoridad de turno, lo que en su obsequio acaba de ejecutar»; citat per CUENCA TORIBIO, o. c., p. 78. P. LETURIA, *La emancipación hispanoamericana en los informes episcopales a Pío VII*, Buenos Aires, 1935, després d'editar un text de Coll i Prat del 1822, expressa una valoració més matisada.